

УДК 343.85

М. В. СТАЦАК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ,*

О. В. ТАРНОПОЛЬСЬКИЙ,

*здобувач
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Досліджено особливості взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки відповідно до нового кримінального процесуального законодавства.

Сучасна економічна злочинність, якій властиві організованість, професіоналізм, транснаціональний характер, а діяльність якої має особливо тяжкі наслідки, становить небезпеку не лише для національних інтересів окремої держави, а й для всього світового співтовариства. Вона посягає на цілий комплекс найбільш значущих соціальних цінностей, таких, як життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, безпека суспільства і держави, приватна, суспільна й державна власність тощо. Злочинні угруповання, проникаючи в органи законодавчої влади й державного управління, у правоохоронні й судові установи, лобіюють у них свої незаконні інтереси, завдають значних збитків суспільству та державі, а також конкретній людині, яка відповідно до Конституції України визнається найвищою соціальною цінністю в державі.

Висока технічна оснащеність злочинних угруповань, наявність у них власної розвідки й контррозвідки, володіння ними новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам ускладнює, а іноді й унеможлиблює виявлення ознак вчинюваних ними злочинів лише кримінально-процесуальними та криміналістичними засобами [1, с. 5]. У зв'язку з цим особливого значення набуває взаємодія, яка, як свідчить теорія і практика оперативно-розшукової діяльності, поділяється на внутрішню і зовнішню.

Аналіз фахової та спеціальної літератури свідчить про те, що на теоретичному рівні питання щодо змісту, форм та напрямків взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ (далі – ОВС) України з органами досудо-

вого розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки розглядали у різного виду наукових публікаціях вчені у сфері оперативно-розшукової діяльності. Серед них слід виділити К. В. Антонова, Л. І. Аркушу, А. В. Баб'яка, О. М. Бандурку, С. М. Гусарова, О. Ф. Долженкова, В. П. Захарова, М. Ю. Літвінова, Д. Й. Никифорчука, В. Л. Ортинського, М. М. Перепелицю, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, В. П. Сапальова, А. О. Шелехова, В. В. Шендрика, О. О. Юхна тощо. Однак у їхніх працях не були детально досліджені питання щодо взаємодії оперативних підрозділів ОВС України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки. Це пов'язано з об'єктивною обставиною – прийняттям 13 квітня 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України та відповідно низки інших відомчих нормативних актів, положення яких доповнюють та уточнюють порядок співпраці оперативних підрозділів з органами досудового розслідування, зокрема під час протидії злочинам у сфері економіки. Означене вплинуло на вибір теми даної наукової статті.

Мета статті – дослідити особливості взаємодії оперативних підрозділів ОВС України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки з урахуванням нового кримінального процесуального законодавства.

Зважаючи на предмет дослідження, спочатку необхідно з'ясувати дефініцію поняття «взаємодія» та навести похідне від нього визначення – взаємодія оперативних підрозділів ОВС України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки.

Принагідно зазначимо, що сучасна філософія визначає взаємодію як поняття для позначення впливу речей одна на одну з метою відображення взаємозв'язків між різними об'єктами для характеристики форм людського буття, людської діяльності. У Новому тлумачному словнику української мови дане поняття визначається, як: 1) співдія, співдіяння; 2) взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [2, с. 97].

Взаємодія як філософська категорія – це одна із загальних форм взаємозв'язку явищ, предметів, сутність якої полягає у впливі одного предмета чи явища на інше. Взаємодія визначає існування і структурне формування будь-якої системи, її поєднання з іншими тілами в систему більшого порядку. У зв'язку з цим є очевидним те значення, якого набуває внутрішня взаємодія підрозділів ОВС. Їхня взаємозалежна діяльність дозволяє уникнути ускладнення криміногенної ситуації на найвищому рівні – загальнодержавному.

У теорії військової справи під взаємодією розуміють погоджені за завданнями, напрямком і часом дії в інтересах досягнення мети бою. Причому погодженість тут слід розуміти як поєднання в єдине ціле процесу планування, ухвалення рішення і ведення спільних дій [3, с. 95–96].

Щодо думок учених кримінально-правового блоку стосовно дефініції «взаємодія», то можемо констатувати, що існує велика кількість таких визначень і всі вони дещо відрізняються за своїм змістом. Не торкаючись існуючих дискусій стосовно дефініції «взаємодія», вважаємо за доцільне розглянути лише ті формулювання, які були запропоновані вченими у сфері оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД), оскільки вони будуть сприяти вирішенню мети даної статті.

На наш погляд, розгляд терміна «взаємодія» з точки зору оперативно-розшукової діяльності варто розпочати ще з радянського періоду – часів зародження і формування ОРД як науки. Так, на думку радянського науковця В. М. Аتماжитова, взаємодія підрозділів карного розшуку з іншими службами міськрайлінорганів внутрішніх справ при розкритті злочинів – це заснована на законі і підзаконних нормативних актах погоджена діяльність процесуального, оперативно-розшукового, адміністративного та організаційно-управлінського характеру із застосуванням найбільш доцільного сполучення притаманних суб'єктам взаємодії сил, засобів і методів, що дозволяє досягнути високих ре-

зультатів у розкритті злочинів і відшкодуванні матеріального збитку [3, с. 312].

Інший вчений означеного періоду О. Г. Лєкарь запропонував під взаємодією оперативних підрозділів ОВС розуміти спільні або погоджені за часом, місцем та метою дії двох і більше підрозділів (органів) щодо вирішення конкретних завдань боротьби зі злочинністю [4, с. 129].

Означеного вченого підтримує Д. В. Гребельський та додає, що під час взаємодії суб'єкти даного процесу здійснюють управління в одній сфері діяльності (боротьба зі злочинністю) з тими самими завданнями [5, с. 56].

Далі слід навести судження окремих вітчизняних учених у сфері ОРД з приводу визначення поняття «взаємодія». З точки зору О. М. Бандурки, взаємодія – це комплекс спільних або узгоджених за часом і місцем дій кількох оперативних підрозділів щодо вирішення певних завдань у боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [6, с. 140].

І. П. Козаченко та В. Л. Регульський вважають, що взаємодія – це своєрідна модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів, які здійснюються з урахуванням відповідних умов оперативної ситуації (обстановки) [4, с. 180–181].

В. Д. Пчолкін формулює поняття взаємодії як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення, попередження та розкриття злочинів [4, с. 130]. Дещо подібної позиції дотримується В. П. Захаров, який вважає, що під взаємодією слід розуміти засновану на законах, узгоджену за метою, місцем і часом сумісну діяльність, що спрямована на інтеграцію зусиль, ефективно та комплексне використання сил, засобів і методів оперативних підрозділів [7, с. 130].

У процесі дослідження проблем запобігання злочинів оперативними підрозділами ОВС В. В. Шендрік констатує, що превентивна взаємодія оперативних підрозділів ОВС з іншими суб'єктами запобігання (попередження) злочинів – це завчасно погоджена за часом, місцем, необхідними ресурсами (матеріальними і технічними), виконавцями та об'єктами попереджувального впливу спільна діяльність означених суб'єктів з метою профілактики, запобігання та припинення злочинів, які готуються, і замаху на них та класифікацію суб'єктів її здійснення [8, с. 7].

Таким чином, проаналізувавши зміст наведених ученими у сфері ОРД дефініцій щодо поняття «взаємодія» та похідних від нього формулювань, ми зробили умовивід, що існування різних точок зору вказують на застосування фахівцями неоднорідних методологічних засад дослідження категорії «взаємодія». Однак, незважаючи на це, вважаємо за доцільне запропонувати власне формулювання поняття «взаємодія оперативних підрозділів ОВС України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки». З нашої точки зору, це – це заснована на нормативних актах спільна діяльність суб'єктів взаємодії у вигляді надання допомоги фізично-матеріального чи нематеріального (інтелектуального) характеру з метою виконання загальних та конкретних завдань (доручень), які виникають у процесі кримінального провадження.

Визначивши зміст термінів, якими ми будемо оперувати надалі, слід приділити увагу особливостям та порядку взаємодії оперативних підрозділів ОВС України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки, що існує на даний час з урахуванням нового кримінального процесуального законодавства. Принагідно зазначимо, що з 14 серпня 2012 р. втратив чинність наказ МВС України від 8 вересня 2005 р. № 760 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України у виявленні, документуванні та розслідуванні злочинів у сфері економіки», який головним чином деталізував порядок взаємодії між слідчими і оперативними підрозділами під час протидії злочинам у сфері економіки. Наведений відомчий нормативний акт був замінений наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700 «Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [9].

Відповідно до п. 3.1 означеного наказу при веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи (далі – ОРС) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органів внутрішніх справ, начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

Начальник оперативного підрозділу з дотриманням режиму таємності надає слідчому необхідні матеріали ОРС для вивчення та надання в разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність в їх діях ознак злочину. Надалі матеріали ОРС розглядаються під час оперативної наради за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в єдиному реєстрі досудових розслідувань. Одночасно розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів.

У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу, і лише після закінчення їх проведення матеріали ОРС виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації (пункти 3.2–3.4 наказу МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700) [9].

Згідно з п. 12.1 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності здійснюється виключно спеціалізованими підрозділами слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС та слідчими територіальних органів внутрішніх справ, які спеціалізуються на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Матеріали оперативного підрозділу, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння у сфері господарської та службової діяльності окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, що направляються до слідчого підрозділу для початку та здійснення досудового розслідування, в обов'язковому порядку повинні містити відомості про проведену роботу із забезпечення відшкодування завданої шкоди, у тому числі вжиті заходи з розшуку майна і коштів, на які може бути накладено арешт, та про їх місцезнаходження.

Водночас відповідно до п. 12.3 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень начальник слідчого підрозділу:

– особисто вивчає всі кримінальні провадження про кримінальні правопорушення у сфері господарської чи службової діяльності, в яких не встановлено осіб, що їх учинили;

– забезпечує виконання слідчим усіх необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на їх виявлення;

– щомісяця під час здавання звітів надає до слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС для вивчення кримінальні провадження про кримінальні правопорушення вказаної категорії, відомості про які внесено до єдиного реєстру досудових розслідувань у звітному періоді та за якими не повідомлено про підозру.

За результатами вивчення зазначених кримінальних проваджень начальником слідчого

управління (відділу) ГУМВС, УМВС надаються письмові вказівки та забезпечується контроль за їх виконанням [9].

Таким чином, аналіз сучасних форм взаємодії оперативних підрозділів ОВС України з органами досудового розслідування під час протидії злочинам у сфері економіки у рамках нового кримінального процесуального законодавства свідчить про те, що, по-перше, особливістю теперішньої взаємодії є домінуюча роль слідчого.

По-друге, зменшилась незалежність і самостійність оперативного працівника під час протидії злочинам у сфері економіки.

По-третє, окремі положення наказу МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700 [9] збільшують коло суб'єктів (мається на увазі слідчих), які мають можливість ознайомлюватися з матеріалами оперативно-розшукової справи, що, на наш погляд, може зашкодити конспірації під час ведення вказаної справи та належному виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Список використаної літератури

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, 2007. – 576 с.
2. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України : монографія / А. В. Баб'як, В. П. Сапальов, М. В. Стацак, В. В. Шендрик. – Л. : Каменяр, 2010. – 167 с.
3. Шендрик В. В. Організаційно-тактичні основи профілактики пенітенціарної злочинності : навч.-практ. посіб. / [Н. Є. Філіпенко, В. В. Шендрик, В. В. Марков]. – К. : РВВ МВС України, 2009. – 116 с.
4. Оперативне розпізнавання : монографія / В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Є. Філіпенко, Л. В. Родінюк. – К. : КНТ, 2007. – 216 с.
5. Оперативно-розсыскная деятельность органов внутренних дел. Общая часть / под ред. А. Г. Лекаря, Д. В. Гребельского. – М. : МВД СССР, 1972. – 304 с.
6. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник. Ч. 1 / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во НУВС, 2002. – 336 с.
7. Захаров В. П. Проблеми діяльності оперативних підрозділів кримінально-виконавчої системи щодо боротьби зі злочинністю : автореф. дис. ... юрид. наук : 21.07.04 / Захаров Василь Павлович. – Х., 2001. – 16 с.
8. Шендрик В. В. Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Шендрик Владислав Володимирович. – Х., 2012. – 40 с.
9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : затв. наказом МВС України від 14 серп. 2012 р. № 700. – К. : МВС України, 2012. – 20 с.

Надійшла до редколегії 14.12.2012

СТАЦАК Н. В., ТАРНОПОЛЬСКИЙ О. В. ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ С ОРГАНАМИ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ ВО ВРЕМЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

Исследованы особенности взаимодействия оперативных подразделений органов внутренних дел Украины с органами досудебного расследования во время противодействия преступлениям в сфере экономики с учетом нового криминального процессуального законодательства.

STASHCHAK M., TARNOPOLSKYI O. FEATURES OF COOPERATION OF OPERATIVE SUBDIVISIONS OF INTERNAL AFFAIRS BODIES OF UKRAINE WITH PRE-TRIAL INVESTIGATION BODIES

The features of cooperation of operative subdivisions of internal affairs bodies of Ukraine with pre-trial investigation bodies during counteraction to the crimes in the field of economics taking into account a new criminal and procedural legislation are researched.